

سازمان تجارت جهانی (گات) اهداف، مبانی و ساختار

دکتر عبدالحسین شیروی*

رکود اقتصادی دهه ۱۹۳۰ و بروز جنگ جهانی دوم این ایده را تقویت کرد که کشورها با آزادی تجاری، به رشد اقتصادی مطلوب‌تری نایل خواهند آمد. نیاز به برقراری یک سیستم حقوقی برای تضمین آزادی تجاری و رد و بدل آزادانه کالا بین کشورهای از مسائل مبرم بعد از جنگ جهانی دوم بود. گات (GATT) که یک معاهده بین‌المللی بود و بنا بود تحت نظارت یک سازمان تجارتی بین‌المللی (ITO) به اجرا در آید، عملاً جای خالی سازمان تجارتی بین‌المللی را پر کرد و در حدود پنجاه سال عمر خود توفیقات قابل توجهی در آزاد سازی تجاری، کاهش تعرفه‌های گمرکی و تنظیم روابط تجاری بر اساس مقررات حقوقی به دست آورد. مذاکرات دور اوروگونه که حدود هشت سال به طول انجامید به تحولاتی اساسی در تنظیم روابط تجاری بین‌المللی منجر شد. تشکیل سازمان تجارت جهانی (WTO) و توافق بر این که موافقت‌نامه‌های چندجانبه در حکم یک مجموعه واحد باشد، از نتایج مهم این دور از مذاکرات بود.

هدف از این مقاله توضیح اجمالی اهداف، مبانی و ساختار سازمان تجارت جهانی است که در سال ۱۹۹۵ تشکیل شد. در این مقاله سعی شده است ضمن بیان یک تاریخچه مختصر از شکل‌گیری گات و سازمان تجارت جهانی،

اهداف مطرح شده در گات و سازمان تجارت جهانی بررسی شود. فهرستی از موافقت‌نامه‌های اصلی سازمان، مبانی و اصولی که سازمان تجارت جهانی بر آن استوار شده و نیز ساختار تشکیلاتی آن، از دیگر مباحث این مقاله می‌باشد.

مقدمه

سازمان تجارت جهانی^۱ به طور رسمی در سال ۱۹۹۵ به وجود آمد. این سازمان در واقع جایگزین و ادامه دهنده وظایفی است که تقریباً پنجاه سال به وسیله "گات"^۲ و تحت کنترل و نظارت آن انجام گرفته است. هدف اساسی گات و سازمان تجارت جهانی، توسعه و بهبود همکاری اقتصادی بین‌المللی، تقویت اقتصاد جهانی، ایجاد ثبات اقتصادی و قابل پیش‌بینی کردن تجارت می‌باشد؛ به نحوی که سرمایه‌گذاری توسعه پیدا کرده، فرصت‌های شغلی افزایش یابد و رشد اقتصادی بالاتری محقق شود. برای شناخت سازمان تجارت جهانی و تشکیلات آن، لازم است به طور خلاصه سابقه شکل‌گیری گات و جایگزینی سازمان تجارت جهانی مطرح شود. اهداف این سازمان، اصول کلی حاکم بر آن و موافقت‌نامه‌های اصلی سازمان تجارت جهانی از دیگر مسائلی است که باید مورد بررسی قرار گیرد. در آخر به طور مختصر، تشکیلات سازمان تجارت جهانی مطرح خواهد شد.

تاریخچه سازمان تجارت جهانی

در طول قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم، حدود ۶۵٪ تجارت جهانی بین کشورهای اروپایی و مستعمره‌های آنان واقع می‌شد. در اواخر قرن نوزدهم، موانع طبیعی و دولتی موجود بر راه توسعه تجارت جهانی به طور قابل ملاحظه‌ای از بین رفت؛ به نحوی که در طول سال‌های بین ۱۸۶۰ - ۱۹۲۰، کشورها یک دوره آزاد نسبی تجاری را تجربه کردند. رکود اقتصادی دهه ۱۹۳۰ باعث شد تا کشورها سیاست‌های اقتصادی خاصی را از قبیل افزایش تعرفه‌های وارداتی، تبعیض بین کشورهای طرف تجاری، و برقرار کردن دیگر موانع تجاری اتخاذ کنند که نه تنها رکود را برطرف نکرد بلکه به آن سرعت بخشید. بر اساس این سیاست‌ها، کشورها به خصوص آمریکا و انگلستان کوشیدند تا با کنترل

واردات و حذف عنصر رقابت، از تعطیلی کارگاه‌های خود جلوگیری کرده و باعث بیکاری بیش‌تر کارگران خود نشوند. چنین سیاست‌هایی در کوتاه مدت به اثرات مثبتی در اقتصاد ملی این کشورها انجامید ولی به زودی این سیاست‌ها به یک بحران در سطح جهان تبدیل شد، زیرا تمام کشورهای عمده تجاری، در جهت محدود کردن واردات و حمایت از صنایع و تولیدات داخلی، مقررات محدود کننده مشابهی را برقرار کردند. رواج چنین شیوه‌هایی در سطح بین‌المللی و بعضاً در تلافی با مقررات محدود کننده در کشورهای دیگر، باعث شد تا واردات به کشورها با موانع جدی روبه‌رو شده و عملاً کشورها نتوانند کالاهای خود را صادر کنند. این کشورها که می‌دیدند کالاهای صادراتی آن‌ها در فلان کشور، نسبت به کالاهای مشابه کشورهای دیگر مورد تبعیض قرار می‌گیرد و یا اساساً از واردات آن‌ها جلوگیری می‌شود، در تلافی، مقررات مشابهی وضع کرده، کالاهای وارداتی از چنین کشورها را تحت محدودیت‌های مشابهی قرار دادند. چنین شیوه‌های محدود کننده باعث شد تا حجم تجارت بین‌المللی به شدت کاهش پیدا کند و همین بر وخامت اوضاع اقتصادی می‌افزود.^۳

انحاذ این شیوه‌های تلافی جویانه و محدود کننده باعث شد تا این نظر تقویت شود که لازم است کشورها در کنار یکدیگر قرار گرفته و در جهت رفع موانع تجاری موجود، قراردادهای چند جانبه‌ای تنظیم کنند. از طرف دیگر، بروز جنگ جهانی دوم این احساس را تقویت کرد که وابستگی اقتصادی متقابل کشورها به یکدیگر باعث خواهد شد تا انگیزه برای جنگ کاهش پیدا کند. در نتیجه بلافاصله پس از جنگ جهانی دوم، در جهت جلوگیری از بروز خشونت، ترمیم خرابی‌های ناشی از جنگ، تنظیم روابط تجاری بین‌المللی بر اساس تضمین رقابت سالم و آزادی تجاری، کشورهای عمده تجاری توافق کردند تا سازمان تجاری بین‌المللی (ITO)^۴ همراه با بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه بانک جهانی^۵ و صندوق بین‌المللی پول^۶ تشکیل شود ولی کنگره آمریکا پیوستن به این سازمان را به معنای خدشه دار شدن حق حاکمیت آمریکا تلقی کرده و آن را تأیید نکرد و با رد کنگره، سازمان یاد شده که بنا بود به عنوان یک سازمان بین‌المللی تجاری سیاست‌های تجاری اعضا را کنترل و تحت نظارت قرار دهد، هرگز به وجود نیامد.^۷

طبق قانونی در آمریکا، از سال ۱۹۳۴ رئیس جمهور آن کشور مجاز شد تا با کشورهای دیگر در جهت کاهش متقابل تعرفه‌های گمرکی مذاکره کند. در سال ۱۹۴۵ این قانون دوباره به وسیله کنگره تمدید شد و طبق این مجوز، وزارت خارجه آمریکا

تعدادی از کشورها را برای مذاکرات چند جانبه در مورد کاهش تعرفه‌های تجاری دعوت کرد. در همین زمان اولین قطعنامه کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد، کشورها را برای تهیه پیش‌نویس یک سازمان تجاری بین‌المللی دعوت کرد. در کنفرانسی در ژنو، سه موضوع در عرض یکدیگر مورد بررسی و مذاکره قرار گرفت: کاهش تعرفه‌های گمرکی، تهیه موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) و پیش‌نویس منشور سازمان تجاری بین‌المللی و ایده اولیه گات این بود که نتایج مذاکرات چند جانبه راجع به کاهش تعرفه‌ها در آن منعکس باشد و در ضمن حاوی مهم‌ترین و شاخص‌ترین تعهداتی باشد که کشورهای طرف قرارداد ملزم به رعایت آن در سیاست‌های تجاری خود هستند. بنای اولیه گات این بود که این توافق‌نامه تحت نظارت و کنترل سازمان تجاری بین‌المللی اجرا شود و اساساً بنا نبود که خود گات به صورت یک سازمان بین‌المللی عمل کند.^۸

چنانچه پیش‌نویس سازمان تجاری بین‌المللی به وسیله کنگره امریکارد می‌شد، لازم نبود موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) به کنگره عرضه شود، زیرا طبق مجوز سال ۱۹۴۵ کنگره، رئیس‌جمهور حق داشت با دیگر کشورها وارد مذاکره دو یا چند جانبه شده و قراردادهایی در جهت کاهش تعرفه‌های تجاری منعقد نماید. در سال ۱۹۴۸ با پیوستن ۲۳ کشور به موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) این معاهده چند جانبه بین کشورهای طرف قرارداد، لازم الاجرا شد. مرگ سازمان تجاری بین‌المللی از یک طرف و ادامه حیات گات از طرف دیگر، باعث شد تا گات رفته رفته دبیرخانه‌ای کوچک با تعدادی خدمه راه‌اندازی کند و هر چند ناقص و محدود، وظایف محوله به سازمان تجاری بین‌المللی را انجام دهد. بنابراین در حدود پنجاه سال، گات که صرفاً یک معاهده چند جانبه بین کشورها بود، وظایف سازمانی و تشکیلاتی ناقصی را نیز در خود توسعه داد و عملاً کار یک سازمان تجاری بین‌المللی را عهده‌دار شد.^۹

گات در طول ۴۸ سال حیات خود چندین بار مورد اصلاح قرار گرفت و موافقت‌نامه‌هایی به آن اضافه شد. این موافقت‌نامه‌ها برای کشورهایی که آن را نمی‌پذیرند اصولاً الزامی نبود و همین مطلب باعث شده بود که سیاست‌های تجاری واحد و منسجمی بر کشورها حاکم نباشد. عدم وجود مقررات واحد بین همه کشورهای طرف قرارداد و ضعف اداری و تشکیلاتی گات، روز به روز این حقیقت را نشان می‌داد که گات با وضعیت فعلی خود جواب‌گوی نیازهای نوین تجاری بین‌المللی نیست و باید

سازمانی قوی و تعریف شده همراه با موافقت نامه‌های یکسان و فراگیر به وجود آید. در آخرین دور مذاکرات که به دور اوروگوئه معروف است و به مدت هشت سال (۱۹۸۶ - ۱۹۹۴) به طول انجامید، کشورها بر تأسیس سازمان تجارت جهانی (WTO) توافق کردند و این سازمان در اول ژانویه سال ۱۹۹۵ رسماً متولد شد.^{۱۱} گات ۱۹۴۷ در سازمان تجارت جهانی ادغام شد و در واقع پاره‌ای از مقررات آن را تشکیل داد؛ به عبارت دیگر، با تشکیل سازمان تجارت جهانی، وظایف اداری و تشکیلاتی گات به این سازمان محول شد و موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) که یک معاهده چند جانبه بود، به نام گات ۱۹۹۴ جزء موافقت نامه‌های الزامی سازمان تجارت جهانی قرار گرفت.

اهداف تشکیل سازمان تجارت جهانی

در مقدمه موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) و هم چنین در مقدمه موافقت نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی، به اهداف گات و سازمان تجارت جهانی اشاره شده است. این اهداف در گات چنین عنوان شده‌اند:

۱- ارتقای سطح زندگی؛ *مراکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی*

۲- تضمین اشتغال کامل؛

۳- حجم زیاد و افزایش دائمی درآمد واقعی و تقاضای مؤثر؛

۴- استفاده کامل از منابع موجود در جهان؛

۵- توسعه و گسترش تولید و تجارت کالاها.^{۱۱}

در مقدمه موافقت نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی این اهداف عبارت‌اند از:

۱- ارتقای سطح زندگی؛

۲- تضمین اشتغال کامل؛

۳- حجم زیاد و افزایش دائمی درآمد واقعی و تقاضای مؤثر؛

۴- توسعه و گسترش تولید و تجارت کالا و خدمات؛

۵- استفاده بهینه از منابع موجود در جهان، مطابق با اهداف توسعه مشروع؛

۶- حفظ و حراست محیط زیست؛

۷- کوشش برای افزایش سهم کشورهای در حال توسعه، مخصوصاً کشورهایی که

بهره بسیار اندکی از توسعه داشته‌اند، با درک نیازهای این کشورها به توسعه اقتصادی.^{۱۲}

اهداف مطرح شده در گات ۱۹۴۷ در موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی تکمیل شد. در طول این نیم قرن، تحولاتی در سطح بین‌المللی اتفاق افتاد که نقطه نظرهای عمومی را نسبت به اهداف یک سازمان تجاری بین‌المللی تحت تأثیر قرار داد. این تحولات که در موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی منعکس شده‌اند عبارت‌اند از:

۱- توجه به تجارت خدمات در کنار تجارت کالا؛

۲- توجه به نیازهای کشورهای در حال توسعه و شناسایی حق مشروع این کشورها در دستیابی به توسعه اقتصادی؛

۳- کوشش جهانی برای حفظ و حراست از محیط زیست و تقویت وسایل انجام آن با توجه به تفاوت سطح اقتصادی کشورها.

موافقت‌نامه‌های بنیادی سازمان تجارت جهانی

همان‌طور که قبلاً بیان شد، یکی از دلایل تشکیل سازمان تجارت جهانی، یکپارچه کردن موافقت‌نامه‌های چندجانبه‌ای بود که تنها در روابط آن دسته از کشورهایی که بدان ملحق شده بودند، لازم‌الاجرا بود. یکی از نتایج دور اوروگوئه، برقراری سیستم واحدی بود که بر اساس آن پیوستن به سازمان به معنای قبول کلیه موافقت‌نامه‌های چندجانبه آن تلقی می‌شد؛ یعنی هر کشوری که می‌خواست به سازمان ملحق شود بایستی به کلیه موافقت‌نامه‌هایی که در دور اوروگوئه مذاکره شده است، ملحق شود و حق ندارد به بعضی پیوسته و بعضی دیگر را رد کند.^{۱۳} موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی در واقع نقطه ثقل موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی است که بقیه موافقت‌نامه‌ها به آن پیوست شده است. در این جا به مهم‌ترین و بنیادی‌ترین موافقت‌نامه‌های این سازمان اشاره می‌کنیم:

۱) موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی

“موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی”^{۱۴} که از ۱۶ ماده تشکیل شده است، حاوی مقررات تفصیلی و یا ماهوی در مورد تعهدات اعضا نیست، بلکه در واقع اصول

کلی سازمان را مطرح می‌کند و در صدد بیان تأسیس سازمان تجارت جهانی، قلمرو، عملکرد و تشکیلات آن، ارتباط آن با دیگر سازمان‌های بین‌المللی، نحوه تصمیم‌گیری در سازمان، روش بازنگری در مقررات آن، عضویت و خروج از سازمان تجارت جهانی است. بنابراین، موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی به عنوان منشور سازمان است که اصول کلی مربوط به تشکیلات و ورود و خروج از سازمان و نحوه اداره و تصمیم‌گیری در آن را بیان می‌دارد. موافقت‌نامه‌های تفصیلی که حاوی تعهدات اعضا است به موافقت‌نامه تأسیس سازمان پیوست شده است و در کل یک مجموعه واحد را تشکیل می‌دهند.^{۱۵}

۲) موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت

“موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴”^{۱۶} که مربوط به تجارت کالا است در اصل همان قرارداد گات ۱۹۴۷ می‌باشد که پیوست موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی شده است. این موافقت‌نامه دارای اهمیت فراوان بوده و مهم‌ترین تعهدات کشورهای عضو در مورد تجارت کالا در آن منعکس شده است که از جمله آن‌ها: اصل عدم تبعیض در برخورد با اعضای دیگر، برطرف کردن موانع تجاری غیر تعرفه‌ای، تعهد به کاهش تعرفه‌های گمرکی، برقراری تجارت منصفانه و شفاف کردن مقررات ملی مربوط به تجارت است.

۳) موافقت‌نامه عمومی راجع به تجارت خدمات (GATS)

“موافقت‌نامه عمومی راجع به تجارت خدمات”^{۱۷} که از نتایج دور اوروگونه است، به تجارت خدمات اختصاص دارد. قبل از سال ۱۹۹۵ مقررات گات فقط مربوط به تجارت کالا می‌شد ولی با تصویب این موافقت‌نامه تجارت خدمات نیز تحت کنترل سازمان تجارت جهانی قرار گرفت. این موافقت‌نامه می‌کوشد تا اصول گات را به تجارت خدمات سرایت داده و آزادی تجاری را در این قسمت نیز تضمین کند. مسلماً تجارت در خدمات دارای ویژگی‌های خاص خود است و موانع موجود در آزاد سازی آن با موانع تجارت کالا تفاوت دارد؛ تجارت خدمات اصولاً مستلزم انتقال نیروی انسانی و سرمایه از یک کشور به یک کشور دیگر است که حساسیت‌های خاص خود را در نظام‌های ملی دارا است، مثل بانکداری، بیمه، حمل و نقل، ارائه خدمات درمانی، حقوقی و مشاوره‌ای و امثال آن. این قسمت‌ها که اصولاً تحت نظارت و مقررات خاص کشورها قرار دارد، به آن توجه فراوانی دارند و ممکن است نسبت به اجازه ورود دیگر کشورها در این قسمت،

تمایلی نداشته باشند. موافقت‌نامه عمومی راجع به تجارت خدمات، چارچوبی قانونی برای تضمین آزادی تجارت خدمات از طریق قبول اصل آزادی تجارت در خدمات، رفع موانع موجود، برطرف کردن رفتارهای تبعیض آمیز، و شفافیت بخشیدن به مقررات ملی است.

۴) تفاهم‌نامه راجع به قواعد و رویه‌های حاکم بر حل اختلاف

یکی از تفاهم‌نامه‌ها در سال ۱۹۴۷ عدم وجود یک روش منسجم حل و فصل دعاوی به صورت قضایی و حقوقی بود. این نقص در مذاکرات دور اوروگوئه تا حد زیادی رفع شد و یک روش مؤثر و فراگیر برای حل و فصل دعاوی توسط یک هیئت قضایی مستقل برقرار شد. نیاز به برقراری یک سیستم رسیدگی قضایی مستقل مخصوصاً از این جهت اهمیت پیدا کرد که موضوعات جدیدی مانند تجارت خدمات و مالکیت معنوی در قلمرو سازمان تجارت جهانی قرار گرفت. "تفاهم‌نامه راجع به قواعد و رویه‌های حاکم بر حل اختلاف"^{۱۸} نقش محوری در حل و فصل دعاوی ناشی از موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی دارد. موافقت‌نامه راجع به حل اختلافات با مقررات حل و فصل دعاوی گات ۱۹۴۷ تفاوت‌های اساسی دارد که از جمله آن نحوه رسیدگی، توسعه جنبه اجباری حل و فصل قضایی، و تأکید بر امکان برقراری سیاست‌های تلافی جویانه است. حل و فصل دعاوی بر اساس تفاهم‌نامه فوق و در رکن حل و فصل دعاوی سازمان تجارت جهانی^{۱۹} انجام خواهد گرفت.

۵) موافقت‌نامه راجع به حقوق مالکیت معنوی مرتبط با تجارت

"موافقت‌نامه راجع به حقوق مالکیت معنوی مرتبط با تجارت"^{۲۰} به عنوان یکی از تلاش‌های بلند پروازانه برای یکسان کردن راجع به حقوق مالکیت معنوی در سطح جهان و در چارچوب سازمان تجارت جهانی، از نتایج دور اوروگوئه می‌باشد و قبلاً در گات سابقه نداشته است. این موافقت‌نامه در بردارنده کلیه مسائلی است که با مالکیت صنعتی، ادبی و هنری مرتبط است و برخلاف عنوان آن، به جنبه‌هایی از مالکیت معنوی منحصر نیست، از این رو ارتباط مستقیم با تجارت پیدا می‌کند. گنجاندن این موافقت‌نامه در سازمان تجارت جهانی بر این ایده استوار بوده است که جنبه‌های حقوق مالکیت معنوی تأثیراتی بر تجارت خواهد داشت.

این موافقت‌نامه در بردارنده مقرراتی تفضیلی در بیان وظایف اعضای سازمان تجارت جهانی در جهت رعایت و تضمین حق مالکیت معنوی در سرزمین خود و ...

از طریق وضع مقررات جزایی است.^{۲۱} اصرار بر گنجاندن این موافقت‌نامه در سازمان تجارت جهانی، به وسیله امریکایی‌ها شروع و به وسیله جامعه اقتصادی اروپا، ژاپن و سوئیس حمایت شد. این کشورها معتقد بودند که عدم حمایت یا حمایتی ناقص از حقوق مالکیت معنوی در بعضی از کشورهای عضو، همانند دیگر موانع تجاری بوده و سازمان تجارت جهانی باید بدان بپردازد و برای آن راه‌حلی ارائه دهد. استدلال کشورهای صنعتی بر این اساس استوار بود که حق مالکیت معنوی این کشورها بر تولیدات و نوآوری‌های صنعتی آنها باید به نحو مؤثری تضمین شود تا اولاً: آنها بتوانند به بازارهای کشورهای در حال توسعه دست پیدا کنند و ثانیاً: از صادرات کالاهای اکتباس شده از کشورهایی که مالکیت معنوی آنها را نقض کرده‌اند، جلوگیری شود. به رغم مخالفت بعضی از کشورهای در حال توسعه، مخصوصاً هند، موافقت‌نامه در چارچوب سازمان تجارت جهانی گنجانده شد و همه اعضا به آن متعهد شدند. کشورهای در حال توسعه به این امید که بتوانند سرمایه خارجی را جذب کنند و دوره تدریجی توسعه را پشت سر گذارند و از ترس سیاست‌های تلافی جویانه کشورهای صنعتی، به گنجاندن موافقت‌نامه رضایت دادند.^{۲۲}

۶) موافقت‌نامه راجع به تدابیر سرمایه‌گذاری مرتبط با تجارت

“ موافقت‌نامه راجع به تدابیر سرمایه‌گذاری مرتبط با تجارت ”^{۲۳} نیز از نتایج دور اوروگوئه است و برای اولین بار در مذاکرات چندجانبه تحت نظارت گات مطرح شد. این موافقت‌نامه در صدد نیست تا مستقیماً یک سیستم قابل اعمال برای سرمایه‌گذاری خارجی و در حمایت از آن برقرار کند. این موافقت‌نامه در واقع مرتبط با موانع تجاری است که یک سرمایه‌گذار خارجی در کشور مقصد با آن روبه‌رو است؛ مثل این‌که کشور مقصد تعهداتی را به سرمایه‌گذار خارجی تحمیل می‌کند که مقداری از کالاهای مورد نیاز خود را از منابع داخلی تهیه کند و یا در تولید کالاهای خود از کالاها و مواد ساخت داخل استفاده کند. بر اساس این موافقت‌نامه کشورهای عضو، سازمان تجارت جهانی نباید نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی تدابیری اتخاذ کنند که به رفتار تبعیض‌آمیز بین کالاهای ساخت داخلی و کالاهای تولید شده در پروژه‌های سرمایه‌گذاری خارجی منجر شود. در پیوست این موافقت‌نامه مواردی فهرست شده است که از نظر موافقت‌نامه رفتاری تبعیض‌آمیز تلقی و ممنوع شده است؛ مثل الزام سرمایه‌گذار خارجی به خرید محصولات داخلی، محدود ساختن سرمایه‌گذاری خارجی در خرید کالاهای وارداتی،

الزام به کار بردن کالاهای داخلی در کالاهای تولیدی، و ایجاد محدودیت در صادرات کالاهای تولیدی. لازم به توضیح است که این موافقت‌نامه راجع به تدابیری است که اثر منفی بر سرمایه‌گذاری خارجی دارد و اصولاً متذکر تدابیری نیست که موجب جذب و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی می‌شود.^{۲۴}

اصول حاکم بر سازمان تجارت جهانی

گات و سازمان جهانی بر مبنای و اصولی استوار است که بررسی اجمالی آن‌ها برای درک صحیح از این سازمان ضروری است. در مقدمه موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی، کشورهای عضو تمایل خود را برای تحقق اهداف سازمان از طریق توافقات دو جانبه مبنی بر کاهش قابل ملاحظه تعرفه‌های گمرکی، برطرف کردن دیگر موانع تجاری و الغای کلیه رفتارهای تبعیض‌آمیز در روابط تجاری بین‌المللی، بیان کرده‌اند. این اصول و مبنای که در "موافقت‌نامه‌های چند جانبه"^{۲۵} سازمان تجارت جهانی منعکس شده است عبارت‌اند از:

۱) تضمین آزادی تجاری بین اعضا

یکی از اصول حاکم بر گات و امروزه در سازمان تجارت جهانی، تضمین آزادی تجاری بین اعضا است. اصل آزادی تجاری بر این مبنا استوار است که اقتصاد جهانی در مجموع از آزادی تجاری بیش‌تر سود می‌برد تا از ایجاد محدودیت‌های تجاری. در هر کشور تولید کالاهای خاصی دارای مزیت نسبی در مقایسه با تولید همین کالا در کشورهای دیگر است. تجارت آزاد به یک کشور امکان می‌دهد تا از مزیت‌های نسبی خود کمال استفاده را برده و بتواند با تمرکز در تولید و عرضه آن‌ها در سطح بین‌المللی، کالاهای مورد نیاز خود را که در تولید آن‌ها دارای مزیت نسبی کم‌تری است، وارد کند. از آن جا که هزینه تولید کالا در کشورهایی که از مزیت نسبی تولید برخوردارند پایین‌تر از دیگر کشورهایی است که از این مزیت محروم‌اند، کشورها می‌توانند با تمرکز در تولید و صادرات آن دسته از کالاهایی که در آن مزیت بیش‌تری دارند به ارز دسترس‌ی پیدا کرده و به واردات کالاهایی اقدام کنند که در تولید آن‌ها مزیت نسبی ندارند. مبادله این کالاها به کشورها کمک خواهد کرد تا با هزینه کم‌تری به کالاهای مورد نیاز خود دست پیدا کنند. افزایش تولید، استفاده بهینه از منابع اقتصادی، بهره‌برداری از امکانات بالقوه

اقتصادی کشورها و افزایش فرصت‌های شغلی از جمله نتایج تجارت آزاد و امکان رد و بدل آزادانه کالا بین کشورها است. تجارت جهانی نه فقط وسیله‌ای برای در دسترس قرار دادن کالاهای مفیدی است که در یک نقطه دیگر دنیا تولید می‌شود بلکه راهی است برای انتقال نیازهای یک کشور به دیگر کشورها.^{۲۶}

بنابراین، قصد اصلی سازمان تجارت جهانی برطرف کردن و از بین بردن موانع تجاری موجود در سطح بین‌المللی است. بدین جهت گات و اخیراً سازمان تجارت جهانی، برقراری هر نوع مانع تجاری غیر از برقراری تعرفه گمرکی را ممنوع اعلام کرده است. طبق ماده ۱۱ گات ۱۹۹۴ هیچ یک از اعضا حق ندارند به جز تعرفه‌های گمرکی و مالیات‌ها، محدودیت‌های دیگری را در واردات و یا صادرات کالاها به وجود آورند، چه این محدودیت‌ها از طریق برقراری سیستم سهمیه‌بندی واردات و صادرات باشد و چه از طریق الزام به اخذ مجوز واردات و صادرات.

۲) کاهش تعرفه‌های گمرکی

بر خلاف موانع تجاری دیگر، برقراری تعرفه‌های گمرکی نه تنها در گات و سازمان تجارت جهانی ممنوع نشده، بلکه امری مجاز تلقی شده است، اما از آن جا که کشورهای عضو ممکن است با برقراری سیستم تعرفه‌های گمرکی عملاً آزادی تجاری را تحت شعاع قرار دهند، کلیه کشورها متعهد شده‌اند تعرفه‌های گمرکی خود را به طور قابل توجهی کاهش دهند. در راستای این تعهد عام، کشورهای عضو دائماً در مذاکرات دو جانبه خود، در صدد کاهش تعرفه‌های گمرکی هستند و در طول بیش از پنجاه سال عمر گات و سازمان تجارت جهانی این مذاکرات به نتایج مطلوبی رسیده و حجم تعرفه‌های گمرکی روز به روز کاهش پیدا کرده است.^{۲۷}

هر کشوری که عضو گات و یا سازمان تجارت جهانی می‌شود، باید علاوه بر الحاق به موافقت‌نامه‌های چند جانبه آن، وارد مذاکرات دو یا چند جانبه با دیگر اعضا شده و تعرفه‌های گمرکی خود را کاهش دهد. حداکثر میزان تعرفه‌ای که یک کشور ممکن است برای یک کالا برقرار کند، در جدول تعرفه‌های آن کشور منعکس است و آن کشور حق ندارد تعرفه‌ای بیش‌تر برقرار سازد. حال کشورها ممکن است با یکدیگر وارد مذاکره شده و متقابلاً تعرفه‌های گمرکی خود را نسبت به کالاهای یکدیگر کاهش دهند؛ مثلاً کشور «الف» که تولیدکننده گوشت است با کشور «ب» که تولیدکننده پوشاک است وارد مذاکره شده و دو طرف متعهد می‌شوند که تعرفه‌های گمرکی بر گوشت و پوشاک

را ۱۰٪ کاهش دهند. این کاهش مسلماً شامل اعضای ثالثی خواهد شد که تولیدکننده پوشاک و یا گوشت هستند، زیرا چنانچه اعضای ثالث بدون دادن امتیاز از کاهش تعرفه‌های مزبور بهره‌مند نشوند، مجدداً با کشورهای «الف» و «ب» برای کاهش تعرفه وارد مذاکره خواهند شد که این روند علاوه بر این که موجب مذاکرات طولانی و پیچیده‌ای خواهد شد ممکن است سال‌ها به درازا انجامد و نیز نتیجه آن، کاهش تعرفه‌ها در یک مقیاس بزرگ نسبت به کالاهای متعددی شود.

۳) الفای کلیه تبعیض‌های تجاری

یکی دیگر از اصول بنیادی و محوری گات و سازمان تجارت جهانی، الفای کلیه تبعیض‌های تجاری است. این تبعیض‌ها به دو صورت کلی ممکن است برقرار شود: صورت اول این است که برخورد با کالاهای وارداتی از کشورهای گوناگون متفاوت باشد؛ به نحوی که یک کالای مشابه چنانچه از کشور «الف» آمده باشد از امتیاز بیش‌تری نسبت به همان کالا که از کشور «ب» آمده است برخوردار شود؛ مثلاً اگر کشوری تعرفه گمرکی گوشت گوساله وارداتی از جامعه اقتصادی اروپا را ۲۰٪ و از کشور استرالیا ۲۵٪ تعیین کند، این یک رفتار تبعیض‌آمیز است.

ماده ۱ موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴ و ماده ۲ موافقت‌نامه عمومی راجع به تجارت خدمات، هر دو به صراحت چنین رفتارهای تبعیض‌آمیزی را منع کرده‌اند. این مواد مقرر داشته‌اند که کالاها و خدمات وارداتی به وسیله کشورهای عضو باید مشمول مقرراتی مشابه و یکسان باشند و نباید به صرف این که کالا و یا خدماتی از این کشور و نه دیگری است باعث شود تا آن کالا یا خدمات از امتیازات و یا مساعدت‌هایی بهره‌مند شود که دیگر کالاها و خدمات مشابه از کشورهای دیگر از آن محروم‌اند. بنابراین اگر یک عضو امتیازات و یا مساعدت‌هایی برای کالاها و یا خدمات عضو دیگر برقرار کرد، باید همین امتیازات و مساعدت‌ها را نسبت به کالاها و خدمات دیگر اعضا برقرار سازد.

صورت دوم از رفتار تبعیض‌آمیز این است که کالاهای تولید داخلی نسبت به کالاهای وارداتی از مساعدت‌ها و امتیازات مناسب‌تری بهره‌مند شوند. این نوع تبعیض نیز طبق ماده ۳ موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴ ممنوع شده است. این ماده، کشورهای عضو را از اتخاذ آن دسته از سیاست‌های داخلی که به اعطای امتیازات و مساعدت‌ها نسبت به کالاهای مشابه وارداتی منجر می‌شود، منع می‌کند؛ مثلاً نمی‌توان

به فروش کالاهای تولید داخلی مالیات کمتری نسبت به کالاهای مشابه وارداتی مقرر کرد، زیرا طبق ماده ۳، کشورهای عضو موظف‌اند امتیازات و مساعدت‌هایی نسبت به کالاهای وارداتی برقرار کنند که از امتیازات و مساعدت‌هایی که نسبت به کالاهای تولید داخل برقرار کرده‌اند، کم‌تر نباشد.

۴) شفافیت بخشیدن به مقررات تجاری

یکی دیگر از اصول منعکس شده در موافقت‌نامه‌های متعدد سازمان تجارت جهانی این است که اعضا باید سیاست‌ها و تدابیر مؤثر خویش در تجارت و نیز مقررات تجاری مربوط را به صورت شفاف و روشنی منتشر کرده و در معرض دید همگان قرار دهند. طبق ماده ۱۰ موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴ کلیه قوانین، مقررات، تصمیمات قضایی و دستورالعمل‌های اداری که به وسیله هر یک از کشورها برقرار شده است و به نحوی در فروش، توزیع، حمل و نقل، بیمه، انبارداری، موتاز،... کالاها تأثیر داشته باشد، باید منتشر شود. شفافیت در مقررات در ماده ۳ موافقت‌نامه عمومی راجع به تجارت خدمات نیز الزامی شده است. شفافیت در قوانین، نقش مهمی در تحقق اهداف سازمان تجارت جهانی دارد، زیرا ضمانت اجرای مقررات آن عمدتاً اتخاذ رفتار تلافی جویانه است و این در صورتی عملی است که کشورهای دیگر رسماً از مقررات موجود در یک کشور مطلع باشند. بنابراین اتخاذ هرگونه سیاست تجاری باید به اطلاع سازمان تجارت جهانی برسد.

ساختار سازمان تجارت جهانی

هر چند گات ۱۹۴۷ صرفاً یک معاهده چند جانبه بود و بنا بود که تحت کنترل و نظارت سازمان بین‌المللی (ITO) اجرا شود، ولی به علت عدم تشکیل این سازمان، گات سعی نمود تا ضعف تشکیلاتی خود را با ایجاد یک دبیرخانه کوچک جبران کند. یکی از توفیقات مهم مذاکرات دور اوروگوئه، ایجاد یک سازمان تجاری جهانی منسجم و دائمی به جای دبیرخانه گات است. سازمان تجارت جهانی از سه نظر دارای تشکیلات منسجم‌تر و مناسب‌تر است:

الف - ایجاد یک رکن دائمی برای بررسی خط‌مشی‌های تجاری

"رکن بررسی خط‌مشی‌های تجاری"^{۲۸} وظیفه دارد تا به طور مستمر سیاست‌ها و

تدابیر اتخاذ شده به وسیله اعضا در مورد تجارت کالا و خدمات را مورد بررسی و مطالعه قرار دهد. این رکن موظف است تا هر چهار سال یک بار (نسبت به کشورهای عمده تجاری هر دو سال یک بار) سیاست‌ها و تدابیر تجاری اعضا را مورد بررسی قرار داده، گزارشی در این رابطه تهیه کند. این گزارش همراه با توضیحات دولت متبوع آن کشور منتشر شده و در معرض دید دیگر کشورها قرار می‌گیرد. هر گونه عکس‌العمل کشورها عمدتاً بر اساس چنین گزارش‌هایی استوار است. هدف از مقررات مربوط به "مکانیسم بررسی خط مشی‌های تجاری"^{۲۹} تضمین وفاداری اعضا به مقررات سازمان و نظارت بر انجام تعهدات ثقلی شده آن‌ها می‌باشد. این بررسی‌های موجب خواهد شد تا مقررات و سیاست‌های تجاری یک کشور شفاف شده و درک صحیح و بی‌طرفانه‌ای از سیاست‌ها و تدابیر اتخاذ شده از طرف یک عضو به دست آید.

ب - ایجاد یک رکن دائمی برای حل و فصل دعاوی

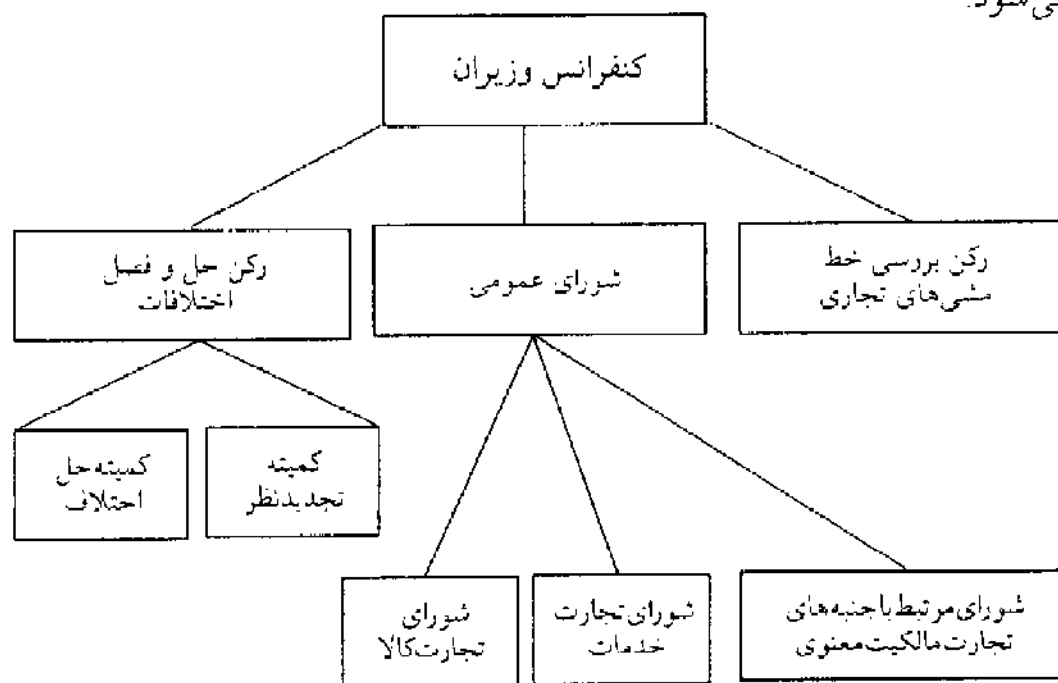
بر اساس مقررات سازمان تجارت جهانی اعضا نباید به اتخاذ تصمیمات یکطرفه علیه یکدیگر اقدام کنند. آن‌ها موظف هستند تا دعاوی خود را از طریق رکن حل و فصل دعاوی سازمان تجارت جهانی و طبق مقررات سازمان، حل و فصل کنند. چنانچه طرفین یا اطراف دعوا توافق کنند، موضوع مورد اختلاف بر اساس میانجی‌گری، سازش و یا از طریق مساعی جمیله حل و فصل خواهد شد. در صورت عدم توافق و یا شکست میانجی‌گری یا سازش، کشور شاکی ممکن است حل و فصل دعوا را طبق مقررات حقوقی درخواست کند. حل و فصل اختلافات بر اساس "تفاهم‌نامه راجع به حل و فصل دعاوی"^{۳۰} انجام خواهد گرفت و "رکن حل و فصل دعاوی"^{۳۱} وظیفه اداری آن را به عهده خواهد داشت.

ج - ایجاد یک رویه منظم برای نشست وزیران کشورهای عضو

طبق مقررات سازمان تجارت جهانی، رویه منظمی برای نشست وزیران کشورهای عضو پیش‌بینی شده است. طبق ماده ۴ موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی، کنفرانس وزیران حداقل هر دو سال یکبار تشکیل خواهد شد که اولین آن‌ها در اواخر سال ۱۹۹۶ در سنگاپور بود. مقصود از این مقررات، ایجاد نشست‌هایی منظم و در سطح عالی برای بحث پیرامون مشکلات موجود، توسعه و بهبود سیستم تجاری بین‌المللی و تهیه پیش‌نویس‌های لازم برای مذاکرات چند جانبه آتی می‌باشد. امید می‌رود با برقراری نشست‌های منظم و منظم‌تر، مشکلات قبلی گات در جمع کردن نمایندگان عالی کشورهای برای

مذاکرات تکرار نشود.

برای تکمیل بحث ساختار سازمان تجارت جهانی لازم است به طور مختصر تشکیلات و مراجع تصمیم‌گیری سازمان تجارت جهانی مورد بررسی قرار گیرد. "کنفرانس وزیران"^{۳۲} عالی‌ترین رکن سازمان تجارت جهانی است که متشکل از نمایندگان همه کشورهای عضو بوده و باید حداقل هر دو سال یکبار تشکیل شود. کنفرانس وزیران صلاحیت دارد تا طبق موافقت نامه‌های چند جانبه سازمان هر تصمیمی را اتخاذ کند. کارهای روزانه سازمان تجارت جهانی به عهده "شورای عمومی"^{۳۳} است که تحت نظارت و کنترل کنفرانس وزیران بوده و متشکل از کلیه اعضا است. شورای عمومی تقریباً هر ماه یکبار تشکیل شده و وظیفه دارد تا وظایف کنفرانس وزیران را در غیاب آن انجام داده و به کنفرانس وزیران گزارش دهد. شورای عمومی دارای سه شورای فرعی به نام "شورای تجارت کالا"^{۳۴} "شورای تجارت خدمات"^{۳۵} و شورای مرتبط به جنبه‌های تجاری مالکیت معنوی"^{۳۶} است. شورای عمومی قابلیت دارد تا در موارد مقتضی به رکن حل و فصل دعاوی و یارکن بررسی خط مشی‌های تجاری تبدیل شود؛ به عبارت دیگر، شورای عمومی در موارد لازم در رکن حل و فصل دعاوی و یا رکن بررسی سیاست‌ها و تدابیر تشکیل می‌شود. دبیرخانه سازمان تجارت جهانی در ژنو واقع است. در رأس دبیرخانه دبیر کل قرار داد که به وسیله کنفرانس وزیران انتخاب می‌شود.

هر عضوی در کشور خود اداره‌ای دارد که از تعدادی مشاور، نمایندگان بخش خصوصی، سازمان‌های تجاری، اتحادیه‌های کشاورزان و دیگر گروه‌های صنعتی و تولیدی تشکیل می‌شود. اکثر کشورها در ژنو دارای یک مرکز دائمی هستند که به ریاست سفیر ویژه آن کشور نزد سازمان تجارت جهانی فعالیت می‌کنند. البته در موارد خاص، یک کشور ممکن است نمایندگان ویژه‌ای برای مقاصد خاصی اعزام کند. کشورهایی که عضو یک اتحادیه تجاری - اقتصادی هستند سعی می‌کنند فعالیت‌های خود را نزد سازمان تجارت جهانی هماهنگ کرده و نقطه نظرهای واحدی را اتخاذ کنند. این هماهنگی تا اندازه زیادی به همبستگی کشورهای عضو آن اتحادیه و وحدت اقتصادی آنها وابسته است، به عنوان نمونه، کشورهای اروپایی عضو اتحادیه اروپا در مقایسه با کشورهای عضوی آیس آن^{۳۷} دارای نقطه نظرهای به مراتب هماهنگ‌تر و یکسان‌تری هستند.

در مورد شیوه تصمیم‌گیری، سازمان تجارت جهانی در واقع ادامه دهنده رویه سنتی گات است که تصمیم‌ها باید بر اساس توافق جمعی و نه بر اساس رأی‌گیری به عمل آید.^{۳۸} این رویه باعث خواهد شد تا منافع تک تک کشورها مورد توجه قرار گیرد و اکثریت نتواند نظریات خود را به دیگران تحمیل کند. زمانی که اعضا به یک توافق جمعی دست پیدا نمی‌کنند، موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی در چهار مورد اجازه می‌دهد تا رأی‌گیری شود. این رأی‌گیری بر اساس یک کشور، یک رأی استوار است. اکثریت‌های متفاوتی برای تصمیم‌گیری‌های گوناگون پیش‌بینی شده است. تفسیر هر کدام از موافقت‌نامه‌های چند جانبه سازمان تجارت جهانی نیاز به اکثریت سه چهارم دارد. همین اکثریت لازم است تا کنفرانس وزیران بتواند تعهداتی را که یکی از موافقت‌نامه‌های چند جانبه بر عهده یک عضو قرار داده، از عهده او بر دارد. در مورد تعدیل موافقت‌نامه‌های چند جانبه بر حسب مورد ممکن است همه اعضا و یا اکثریت دو سوم نیاز باشد. در هر حال، تغییرات به عمل آمده فقط نسبت به کسانی که آن را پذیرفته‌اند لازم‌الاجرا خواهد بود. برای قبول یک عضو جدید اکثریت دو سوم نیاز است.

نتیجه‌گیری

رکود بزرگ اقتصادی دهه ۱۹۳۰ و بروز جنگ جهانی دوم این ایده را تقویت کرد که کشورها با آزادی تجاری به رشد اقتصادی مطلوب‌تری نایل خواهند آمد. نیاز به برقراری یک سیستم حقوقی برای تضمین آزادی تجاری و رد و بدل آزادانه کالا بین کشورها از مسائل مبرم بعد از جنگ جهانی دوم بود. گات که یک معاهده بین‌المللی بود و بنا بود تحت نظارت یک سازمان تجاری بین‌المللی به اجرا درآید، عملاً جای خالی سازمان تجاری بین‌المللی را پر کرد و در حدود پنجاه سال عمر خود توفیقات قابل توجهی در آزاد سازی تجاری، کاهش تعرفه‌های گمرکی و تنظیم روابط تجاری بر اساس مقررات حقوقی به دست آورد. مذاکرات دور اوروگوئه که حدود هشت سال به طول انجامید به تحولاتی اساسی در تنظیم روابط تجاری بین‌المللی منجر شد. در این دور از مذاکرات، محدوده وسیعی از موضوعات تجاری مورد بررسی قرار گرفت؛ تشکیل سازمان تجارت جهانی و توافق بر این که کلیه موافقت‌نامه‌های چند جانبه در حکم یک مجموعه واحد باشد، از دست‌آوردهای مهم این دور از مذاکرات بود. گات ۱۹۴۷ در سازمان تجارت جهانی گنجانده شد و وظایف اداری آن به سازمان تجارت جهانی و خود معاهده بدون تغییر قابل توجه به عنوان گات ۱۹۹۴ جزء موافقت‌نامه‌های چند جانبه سازمان درآمد. گنجاندن تجارت خدمات، حمایت از حقوق مالکیت معنوی، ایجاد یک سیستم منسجم قضایی برای حل و فصل دعاوی، و گنجاندن تفاهم‌نامه‌ها برای درک و تفسیر یکسان از مقررات گات از دیگر دست‌آوردهای مهم دور اوروگوئه است.

تشکیل سازمان تجارت جهانی مسلماً یک تحول مهم در قرن بیستم است و اهمیت آن از تشکیل سازمان ملل متحد کم‌تر نیست. این سازمان، کشورهای عضو را متعهد می‌کند تا روابط تجاری خود را با دیگران هر چه بیش‌تر بر اساس مقررات حقوقی تنظیم کنند و از تکیه بر قدرت اقتصادی و منافع صرفاً ملی اجتناب نمایند. وقتی بیش از صد کشور جهان متعهد می‌شوند که از اصولی در روابط تجاری خود تبعیت کنند و صرفاً به منافع کوتاه مدت خود توجه نکنند و دعاوی تجاری خود را بر اساس اصول حقوقی و طبق روشی مشخص حل و فصل کنند، این یک موفقیت بزرگی برای جامعه بین‌المللی است. این به این معنا نیست که این سازمان هیچ نقضی ندارد، بلکه منظور این است که تشکیل سازمان تجارت جهانی یک گام به جلو است.

پی نوشتها:

1. World Trade Organization (WTO).
2. General Agreement on Tariffs and Trade (GATT).
3. Anderson (ed), Strengthening the Global Trading System: From GATT to WTO (Center for International Economic Studies, University of Adelaide, Adelaide, 1996) p 3-5.
4. International Trade Organization (ITO).
5. International Bank for Reconstruction and Development (World Bank).
6. International Monetary Fund (IMF).
7. Jackson & Davey, Legal Problems of International Economic Relations: Cases Materials, and Text on the National and International Regulation of Transitional Economic Relations (West Publishing Co, St Paul, Minn, 2nd ed, 1986) p 293-300.
8. Ibid. p 295.
9. Thomas Dillon, The World Trade Organization: A New Legal Order for World Trade? . Michigan Journal of International Law, No.16 (1995) p 352.
۱۰. نتایج دور اوروگوئه به وسیله دبیرخانه گات در سال ۱۹۹۴ تحت این عنوان منتشر شد: GAAT, The Results of the Uruguay Round of Multilateral Negotiations: The Legal Texts (GATT Secretariat, Geneva, 1994).
- این کتاب تحت عنوان "سند نهایی دور اوروگوئه، گات (GATT)" در سال ۱۳۷۳ به وسیله مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی وزارت بازرگانی به فارسی ترجمه شده است.
11. Edmond McGovern, International Trade Regulation (Exeter, Globefield Press, 1995) 7:1.
12. Ibid. 4: 1.
۱۳. موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی، ماده ۲، بند ۲.
14. The Agreement Establishing the World Trade Organization.
۱۵. طبق بند سه ماده ۲ موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی. تنها چهار موافقت‌نامه است که فقط در روابط آن دسته از اعضایی که بدان ملحق شده‌اند اعتبار دارد و قبول آن‌ها برای همه اعضا الزامی نیست. این چهار موافقت‌نامه که به موافقت‌نامه‌های Plurilateral Trade Agreements شناخته شده‌اند عبارت‌اند از:
 - ۱- توافق‌نامه راجع به تجارت هواپیماهای غیر نظامی (Agreement on Trade in Civil Aircraft)
 - ۲- موافقت‌نامه راجع به کاربرداری و خریدهای دولتی (Agreement on Government Procurement)
 - ۳- توافق‌نامه بین‌المللی راجع به محصولات لبنی (International Dairy Arrangement)
 - ۴- توافق‌نامه راجع به گوشت گاو (Arrangement regarding Bovine Ment)
16. GATT 1994.
17. The General Agreement on Trade in Services (GAATS).
18. Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes.

19. WTO's Dispute Settlement Body (DSB).
20. The Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property (TRAIPI).
۲۱. مواد ۴۱-۶۱ موافقت‌نامه راجع به حقوق مالکیت معنوی مرتبط با تجارت. در بردارنده تضمیناتی است که باید به وسیله کشورهای عضو اتخاذ شود.
22. Paul Demaret, "The Metamorphoses of the GAAT". Columbia Journal of Transitional Law, No.34 (1995) p 140.
23. Trade - Related Investment Measures (TRIM).
24. Lenore Neal, "Trade - Related Investment Measures" in Anderson (ed) note 3 supra. p 165.
25. Multilateral Agreements.
26. Jakson, "World Trade and the Law of GAAT" (Bobbs - Merril, Indianapolis, 1969) p.54.
27. Trebilcock & Howsè, The Regulation of International Trade (London, Routledge, 1995) p 73-90.
28. Trade Policy Review Body (TPRB).
29. Trade Policy Review Mechanism (TPRM).
30. Dispute Settlement Understanding (DSU).
31. Dispute Settlement Body (DSB).
32. Ministerial Conference.
33. General Council.
34. Council on Trade in Goods.
35. Council on Trade in Services.
36. Council for Trade Related Intellectual Property.
37. Association of South East Asian Naitons (ASEAN).

۳۸. موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی. ماده ۹.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی